

1. LABINSKI

KULTURNO- POVIJESNI SUSRETI

1. LABINSKI KULTURNO-POVIJESNI SUSRETI

LABIN, 2017.

Izdavač: **Grad Labin**

Za izdavača: **Valter Glavičić**

Glavni urednik: **prof. dr. sc. Slaven Bertoša**

Urednički odbor:

Valter Glavičić, gradonačelnik Grada Labina - predsjednik

Tulio Demetlika

Loredana Ružić Modrušan

prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Vedran Kos

Tullio Vorano

Vladimir Šverko

Mladen Bastijanić

Recenzenti: **doc. dr. sc. Mihovil Dabo** i **doc. dr. sc. Iva Milovan Delić**

Lektura i korektura: **Samanta Paronić**

Prijevod sažetaka: **autorski**

Dizajn i prijelom: **Leo Knapić**

Fotografije: **autorske, Narodni muzej Labin**

Tisak: **Vetva Graph, Raša**

Realizacija: **Vetva d.o.o. Labin**

Naklada: **700 primjeraka**

Pokrovitelji: **Općina Kršan, Općina Raša, Općina Pićan, Općina Sv. Nedelja**

CIP zapis dostupan u računalnome
katalogu Sveučilišne knjižnice u Puli
podbrojem 141021007.

ISBN 978-953-7294-38-0

**1. LABINSKI
KULTURNO-POVIJESNI SUSRETI**

ZBORNİK RADOVA
SA ZNANSTVENO-STRUČNOG
SKUPA

GRADSKA KNJIŽNICA LABIN,

11. SVIBNJA 2017.

LABIN, 2017.

SADRŽAJ

Valter GLAVIČIĆ: UVODNA RIJEČ GRADONAČELNIKA GRADA LABINA	7
Slaven BERTOŠA: PREDGOVOR	9
PROGRAM ZNANSTVENO-STRUČNOG SKUPA „LABINSKI KULTURNO-POVIJESNI SUSRETI“, LABIN, 11. SVIBNJA 2017.	13
Vedran KOS: PRILOZI POZNAVANJU ANTIČKE TOPOGRAFIJE ISTOČNE OBALE ISTRE	16
Mladen BASTIJANIĆ – Dean BLAŽINA: DOSELJENJE DIJELA POSADE KRČKE VELIKE FUSTE NA PODRUČJE LABINSKE KOMUNE U TRAVNJU 1512.	29
Ondina KRNJAK: LABIN I LABINŠTINA U VIZITACIJI AGOSTINA VALIERA (1580.)	68
Milena JOKSIMOVIĆ – Darko KOMŠO: POSTUPAK PROTIV IVANA LIBRIĆA ZBOG PROTESTANTIZMA U LABINU (1580.)	91
Tatjana BRADARA: NOVOVJEKOVNI ARHEOLOŠKI NALAZI S PODRUČJA LABINŠTINE	125
Jasenka GUDELJ: ARHITEKTURA RANONOVOVJEKOVNOG LABINA: MODELI, NARUČITELJI, RADIONICE	144
Slaven BERTOŠA: IZVJEŠĆE ISTARSKOGA GENERALNOG INKVIZITORA GEROLIMA BRAGADINA O LABINŠTINI (1651.)	183
Dean ŠKOPAC: KRŠTENJA U SV. NEDELJI (1714. – 1815.)	193
Tullio VORANO: ZNAČENJE ARHIVSKIH BILJEŽAKA TOMASA LUCIANIJA ZA PROUČAVANJE POVIJESTI LABINSKOG PODRUČJA U DOBA MLETAČKE UPRAVE	210

Samanta PARONIĆ: LABINSKO-BARBANSKI MIGRACIJSKI KONTAKTI SREDINOM XIX. STOLJEĆA	227
Lucijan MOHOROVIĆ: PRIKAZ LIJEČNIČKE DJELATNOSTI DR. VALENTINA LUCASA – SPECIJALISTA OPSTETRIČARA, GINEKOLOGA I VENEROLOGA U RIJECI, PULI I LABINU KRAJEM XIX. I POČETKOM XX. STOLJEĆA	261
Dijana MUŠKARDIN: ZBRINJAVANJE LABINSKE DJECE ZA VRIJEME PRVOG SVJETSKOG RATA	272
Tina FILIPOVIĆ: GORSKI UDARI I URUŠAVANJE STAROGRADSKE JEZGRE LABINA 60-IH GODINA XX. STOLJEĆA	286
Deni VLAČIĆ: LABINJANI U DOMOVINSKOM RATU PREMA PISANJU LOKALNOG TISKA.....	319
Vanesa BEGIĆ: DANIEL NAČINOVIĆ, LABINSKI KNJIŽEVNIK.....	347
Eva MELEGI MATKOVIĆ: POVIJESNI RAZVOJ OKOLICE RIJEKE RAŠE	366
Anja ŠUMBERAC: IZGUBLJENA SAKRALNA BAŠTINA LABINŠTINE	406
Olja VIŠKOVIĆ: OSTAVŠTINA HERMANA STEMBERGERA U NARODNOM MUZEJU U LABINU	437
Daniel MOHOROVIĆ: OD PIRA DO FUNERALA (STARINSKI BONTON)	458
Elis BAČAC: PO TRNJI VON PIĆNA I VA NJEMU – ZNAČENJE I SIMBOLIKA LEGENDE O TRNOPLESARIMA ZA MJESTO PIĆAN I LOKALNU ZAJEDNICU	467
Kristijan ŽGALJARDIĆ: SVECI PIĆANSKE BISKUPIJE	494

POSTUPAK PROTIV POSTOLARA IVANA LIBRIĆA ZBOG HEREZE U LABINU 1580.

dr. sc. Milena Joksimović

Koparska 27, 52100 Pula,

e-mail: milena.z.joksimovic@gmail.com

Darko Komšo,

Arheološki muzej Istre,

Carrarina 3, 52100 Pula,

e-mail: komsodarko@gmail.com

Izvorni znanstveni rad

U okviru nastojanja protureformacije, u kontekstu Tridentske obnove, papa Grgur XIII. naložio je veronskom biskupu Agostinu Valieru da posjeti biskupije na području Istre i ustanovi kakvo je opće stanje u njima, da otkrije provode li se u spomenutim biskupijama odluke Tridentske obnove te da ustanovi postoje li među lokalnim stanovništvom heretici ili heretička uvjerenja koja prijete Crkvi. Tijekom posjeta Puljskoj biskupiji vizitator je sa svojim suradnicima posjetio Labin, gdje je (u odsutnosti) proveden istražni postupak protiv postolara Ivana Librića, optuženog za herezu. Spomenuta vizitacija, provedena krajem 1579. i tijekom 1580., uključujući i navedenu istragu, detaljno je opisana u izvješću, koje predstavlja značajan povijesni izvor za poznavanje istarske prošlosti. U ovom se članku predstavlja spomenuti postupak i analiziraju se pitanja koja su bila u središtu interesa ispitivača. Budući da izvješće o vizitaciji biskupa Valiera istarskim biskupijama do sada nije u cijelosti prevedeno, niti objavljeno, ovaj znanstveni rad iznosi neke do sada nepoznate činjenice o povijesti Labina i Labinštine te o povijesti reformacije i protureformacije na području Istre.

Ključne riječi: Labin, Valier, vizitacija, reformacija, hereza, postupak, Ivan Librić

Keywords: Labin, Valier, visitation, Protestantism, heresy, trial, Ivan Librić

I. Uvod

Šesnaesto stoljeće bilo je vrijeme velikih izazova, previranja i preispitivanja u Rimokatoličkoj crkvi, koja je tražila način kako odgovoriti na kritike protestanata, koji su u pitanje dovodili njezino učenje, ustrojstvo i disciplinu, optužujući je za korupciju u svakom značenju te riječi. Proturreformacija se protiv protestantskog pokreta, grubo rečeno, borila na dvjema razinama. S jedne strane, nastojalo se iskorijeniti učenje protestanata i suzbiti njihovo djelovanje, što se pokušavalo postići sudskim procesima, spaljivanjem njihovih knjiga itd. S druge strane, nastojalo se ispraviti sve ono što je u crkvenoj hijerarhiji i disciplini bilo iskvareno, odnosno ukloniti uzroke i povode za kritiku. Ugled i, posljedično, utjecaj Crkve u narodu mogli su se obnoviti samo provođenjem temeljitog moralnog preporoda unutar vlastitih redova.

U okviru nastojanja proturreformacije rimokatolički kler okupio se u talijanskom gradu Trentu na nizu sastanaka, obuhvaćenih nazivom Tridentski sabor (1545. – 1563.). Na tom su saboru dane smjernice za spomenutu moralnu obnovu. Biskupske vizitacije definirane su na kao jedno od glavnih oruđa za provođenje odluka Tridentske obnove.²⁰⁹

U tom je kontekstu krajem XVI. stoljeća, tijekom 1579. i 1580., Agostino Valier (Legnano ili Venecija, 1531. – Rim, 23. svibnja 1606.), prema nalogu pape Grgura XIII., posjetio biskupije na području Istre i Dalmacije. Valier je bio strastveni zagovornik proturreformacije i tridentske

²⁰⁹ Tea PERINČIĆ, „Prilog istraživanju apostolskih vizita Agostina Valiera u dalmatinskim i istarskim biskupijama“, *Povijesni prilozi*, br. 17, Zagreb 1998., str. 161.

reforme.²¹⁰ Bio je viđena ličnost u Mletačkoj Republici; u vrijeme posjeta istarskim biskupijama veronski biskup, kasnije kardinal i kandidat za papu nakon smrti pape Urbana II. Budući da je potjecao iz mletačke patricijske obitelji, uživao je povjerenje mletačkih vlasti, koje su pristale da provede nadzor nad biskupijama na mletačkom teritoriju. Tako je 1579. biskup Valier posjetio biskupije na području Dalmacije, u zadnjem tjednu 1579. i tijekom 1580. istarske biskupije, iste godine posjetio je biskupiju u Chioggi, iduće, 1581., na području grada Venecije te biskupije Padove i Vicenze 1583.²¹¹

Na području Istre Valier je u pratnji brojnih teologa i pravnika, bilježnika i drugih pripadnika svećenstva posjetio Porečku, Puljsku, Novigradsku, Koparsku i Tršćansku biskupiju. Istra je u XVI. stoljeću bila podijeljena između Mletačke Republike i Kuće Austrije. Biskup Valier nije proveo nadzor nad župama koje su se nalazile pod austrijskom nadležnošću; neposjećeni su ostali djelovi Tršćanske biskupije, Riječki arhidakonat, koji je bio dio Puljske biskupije, odnosno arhidakonat na području Pazinske knežije, koji je pripadao Porečkoj biskupiji.²¹² Nije sigurno je li vizitator posjetio Pićansku biskupiju, čije se središte nalazilo na području Pazinske knežije.²¹³

Glavni cilj vizitacije bilo je stjecanje uvida u opće stanje u posjećanim biskupijama, provođenje nadzora nad radom i životom svećenstva, ispitivanje morala stanovništva i ustanovljavanje poštuju li se odluke Tridentskog sabora te davanje uputa za njihovo provođenje.²¹⁴ Trebalo je utvrditi i postoje li u vizitiranim mjestima heretici, odnosno

²¹⁰ Ondina KRNJAK, „Vjerski život“, u: *Temporis signa: Arheološka svjedočanstva istarskog novovjekovlja*, ur. Tatjana Bradara i Ondina Krnjak, Pula 2016., str. 334.; Ana LAVRIĆ, *Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o Koprski škofiji iz leta 1579 – Istriae visitatio Apostolica 1579, Visitatio Iustinopolitana Augustini Valerii*, Ljubljana 1986., str. 2.; Tea PERINČIĆ, „Prilog istraživanju“, *nav. dj.*, str. 162.

²¹¹ Tea PERINČIĆ, „Prilog istraživanju“, *nav. dj.*, str. 162.; Antonio MICULIAN, „La controriforma in Istria: il concilio di Trento e il ruolo dei gesuiti“, *Acta Histriae*, sv. 8., Koper 1999., str. 221., bilj. 4.

²¹² Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto della riforma in Istria: la Diocesi di Pola nel '500“, *Annali della Facoltà di scienze politiche di Perugia*, vol. 10, 1968. – 1970., str. 28.; Antonio MICULIAN, „La controriforma in Istria“, *nav. dj.*, str. 221., 223.

²¹³ U Vatikanskom arhivu ne postoji zapis o vizitaciji spomenute biskupije, ali u arhivu Veronske biskupije postoji spis pod naslovom „Visitatio Pedenensis. 1580“, praćen napomenom da je Pićanska biskupija vizitirana u jednom danu, 9. siječnja 1580.

²¹⁴ Tea PERINČIĆ, „Prilog istraživanju“, *nav. dj.*, str. 161.-162.; Ondina KRNJAK, „Vjerski život“, *nav. dj.*, str. 312.

prijetnja njihova učenja. Pod hereticima se prije svega mislilo na zagovornike reformacije.

Protestantsko učenje bilo je zastupljeno u austrijskom dijelu Istre, odakle su se protestantske ideje širile na mletački teritorij. U Ljubljani je 1527. organiziran krug pristalica ideja reformacije, a od 1530. plemstvo i buržoazija provincija Štajerske, Kranjske i Koruške podržavali su reformaciju u svojim zemljama, suprotno nadvojvodskom dvoru. Nadvojvoda Karlo II. je nakon Sabora u Brucku na Muri 1578. dopustio slobodu vjeroispovijedi na posjedima u njegovoj domeni, pa se velik dio plemstva na njima opredijelio za luterizam.²¹⁵

Protestantske su se ideje po Istri počele širiti otprilike od 1528., polazeći od Trsta.²¹⁶ Trojica su istarskih biskupa u XVI. stoljeću prigrlila ideje reformacije: Pietro Bonomo (1502. – 1546.) u Trstu, Giovanni Battista Vergerio (1532. – 1548.) u Puli i njegov brat, Pietro Paolo Vergerio (1536. – 1549.) u Kopru.²¹⁷ Na području Istre djelovala je nekolicina istaknutih predstavnika reformacije, poput Balda Lupetine i njegova nećaka Matije Vlačića Ilirika, Stjepana Konzula Istranina i Antuna Dalmatina. Zbog svega navedenog postojala je velika prijetnja krivovjerja i hereze, a potreba za vizitacijom bila je velika.²¹⁸

O vizitaciji i svemu što se tijekom njezina provođenja doznalo sasatavljeno je opširno i detaljno izvješće, pisano pretežito latinskim jezikom, a mjestimično onovremenim mletačkim dijalektom. Po jedan primjerak izvješća čuva se u Tajnom vatikanskom arhivu i Biskupijskom arhivu u Veroni. To izvješće predstavlja dragocjen izvor za poznavanje istarske povijesti. Iz njega doznajemo značajne podatke o posjećenim mjestima: zemljopisne odlike, broj stanovnika, političko-gospodarske prilike, moral puka i svećenstva te stanje crkvenih građevina i ustanova,

²¹⁵ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 30.

²¹⁶ Isto, str. 28.

²¹⁷ Isto, str. 30.

²¹⁸ Ondina KRNJAK, „Vjerski život“, *nav. dj.*, str. 313.; Vjekoslav ŠTOKOVIĆ, „Poreč i Poreština u jednom izvještaju iz 1579/80“, u: *Zbornik Poreštine*, br. 2, Poreč 1987., str. 132.; Antonio MICULIAN, „La controriforma in Istria“, *nav. dj.*, str. 219.

čiji je inventar pažljivo popisan.

Na samom kraju izvješća o vizitaciji Puljske biskupije nalazi se zapisnik istražnog postupka o Ivanu Libriću, postolaru iz Labina, osumnjičenom za herezu, što čini glavnu temu ovoga članka.²¹⁹

II. Dosadašnja istraživanja

Izvješće o Valierovoj vizitaciji nije nepoznato znanstvenoj javnosti, ali njegov tekst još nije u cjelosti transkribiran, niti preveden. Do trenutka pisanja ovoga članka objavljen je prijepis izvješća o posjetu Koparskoj biskupiji (A. Lavrič)²²⁰ i sastavljen, ali još neobjavljen, prijepis i prijevod izvješća o posjetu Puljskoj biskupiji (M. Joksimović).

O posjetu biskupa Agostina Valiera Labinu općenito govori Ondina Krnjak u ovom zborniku. Rad koji je pred čitateljem, međutim, usredotočava se na istražni postupak o heretičkim stavovima Ivana Librića i na okolnosti u kojima se on odvijao.

Ivan Librić spominje se u značajnim radovima o reformaciji i protureformaciji na istarskom području koje su napisali Armando Pitassio (1970.) i Antonio Miculian (1988. i 1999.).²²¹ Obojica autora u svojim člancima opširno govore o Valierovoj vizitaciji. Dok je Pitassio imao uvid u rukopis izvješća o posjetu biskupa Valiera istarskim biskupijama, Miculian se, kada govori o Valierovoj vizitaciji, u potpunosti oslanja na druge autore, prvenstveno na Pitassija i Tacchellu.²²² Obojica, Pitassio i Miculian, spominju slučaj Ivana Librića, ali se na tu epizodu osvrću ukratko i sa znatno manje detalja nego autori ovoga rada.

²¹⁹ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 282r-286v.

²²⁰ Ana LAVRIČ, Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera, *nav. dj.*

²²¹ Antonio MICULIAN, „Fonti inedite per la storia della riforma protestante nella Diocesi di Pola nel XVI secolo“, *Historijski zbornik*, god. XLI (1), Zagreb 1988., str. 27.-40.; ISTI, „La controriforma in Istria“, *nav. dj.*, str. 215.-230.; Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 7.-65.

²²² Lorenzo TACCHELLA – Mary Madeline TACCHELLA, *Il cardinale Agostino Valier e la riforma tridentina nella Diocesi di Trieste*, Udine 1974.

Pitassio slučaj Ivana Librića spominje na trima stranicama teksta.²²³ Njegov je fokus na Librićevim krivovjernim stavovima, koja autor uspoređuje s uvjerenjima i učenjima drugih protestanata u Istri, zaključujući da se ne radi o standardnom luteranizmu, niti o učenju kakvo je širio biskup Vergerio.²²⁴ Pitassio zatim opisuje epizodu o Librićevoj knjižici heretičkog sadržaja i, opet, spomenutu epizodu stavlja u širi kontekst, zaključujući da je strah koji je Ivan Librić pokazivao zbog posjedovanja spomenute knjige svojstven svim protestantima u Labinu u doba Valierove vizitacije.²²⁵ Najzad, Pitassio ukratko opisuje kraj istražnog postupka.²²⁶

Govoreći o postupku protiv Ivana Librića, Miculian se potpuno oslanja na Pitassija. U svojem se radu iz 1988. u jednom odlomku osvrće na spomenuti postupak, datira ga i u najkraćim crtama nabraja Librićeve heretičke stavove.²²⁷ U drugom radu iz 1999. tek neznatno opširnije govori o istom pitanju, stavlajući ponovno u prvi plan Librićeva heretička uvjerenja, a potom opisujući epizodu u kojoj se spominje Librićeva knjiga heretičkog sadržaja.²²⁸ O procesu protiv Ivana Librića pisao je 2000. Alojz Štoković²²⁹, koji svoja razmatranja o njemu temelji na izvješću o posjetu biskupa Valiera Porečkoj biskupiji, snimljenom na mikrofilmu.²³⁰ Labin je, međutim, vizitiran u okviru posjeta Puljskoj, a ne Porečkoj biskupiji. Rukopis snimljen na spomenutom mikrofilmu nije rukopis iz Vatikanske biblioteke, na kojem se temelje podaci izneseni u ovom članku, već neka vrsta izvoda iz izvješća. To je razvidno i u drugim člancima u kojima A. Štoković iznosi podatke iz navedenog izvora; primjerice, u svojem članku

²²³ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 57.-59.

²²⁴ Isto, str. 57.

²²⁵ Isto, str. 57.-58.

²²⁶ Isto, str. 59.

²²⁷ Antonio MICULIAN, „Fonti inedite“, *nav. dj.*, str. 35.

²²⁸ ISTI, „La controriforma in Istria“, *nav. dj.*, str. 225.

²²⁹ Alojz ŠTOKOVIĆ, „Bratovština Svetog Roka iz Svetvinčenta 1619. god.“, *Vjesnik istarskog arhiva*, sv. 6.-7., Pazin 1996. – 1997., str. 94.-96.

²³⁰ Isto, str. 94., bilj. 3.

o Barbanu²³¹, o čemu već govorimo drugdje²³². Moguće je da je zapisnik o postupku protiv Ivana Librića u tekstu na navedenom mikrofilmu krivo svrstan u izvješće o vizitaciji Porečke biskupije. U članku koji je pred čitateljem se, dakle, postupak protiv Ivana Librića obrađuje ne samo puno detaljnije i sveobuhvatnije već i podaci o spomenutom procesu ne potječu iz istog izvora.

O Ivanu Libriću govori Maja Ćutić Gorup u članku iz 2016. Ona na dvjema stranicama, nakon kratkog uvoda u kojem se osvrće na karakteristike samoga rukopisa, ukratko prepričava određene dijelove izjava svjedoka u postupku. Ćutić Gorup postupak promatra u kontekstu Kožljaka, poznatog središta protestanata. Na kraju osvrtu zaključuje da su Librićeви stavovi bili bliski učenju anabaptista.²³³ U nekoliko brojeva edicije *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* iz razdoblja između 1886. i 1904. pod naslovom *Processi di luteranismo in Istria* objavljeni su prijepisi zapisnika postupaka i suđenja za herezu protiv pojedinaca iz Istre.²³⁴ Godine 1886. objavljen je kratak uvod o povijesti reformacije na području Istre, prijepis zapisnika s postupka protiv liječnika Giovannija Battiste Goynea iz Pirana (1549. – 1550.) i, najzad, popis postupaka protiv Istrana (*Processi contro Istriani*), čiji su zapisnici pohranjeni u *Archivio del Santo Ufficio*.²³⁵ Napomenimo da se na tom popisu ne nalaze samo imena optuženih za luteranizam, već i za kalvinizam, pružanje utočišta hereticima, posjedovanje zabranjenih knjiga, sudjelovanje u heretičkim raspravama (*discorsi ereticali*), islam (*maometanismo*), prakticiranje magije (*arte magica*), vještičarenje (*stregherie*), prizivanje vraga (*invocazione del*

²³¹ ISTI, „Adventus ad castrum Barbana“, *Barbanski zapisi*, sv. 1., Barban 2013., str. 53.-58.

²³² Milena JOKSIMOVIĆ – Darko KOMŠO, „Barban u izvješću o apostolskoj vizitaciji biskupa Agostina Valiera Pulske biskupiji 1580. godine“, *Barbanski zapisi*, sv. 6., Barban (u tisku).

²³³ Maja ĆUTIĆ GORUP, „Članovi obitelji Barbo kao zaštitnici reformacije u Pazinskoj knežiji“, *Povijesni prilozi*, br. 50, Zagreb 2016., str. 81.-82.

²³⁴ „Processi di luteranismo in Istria“, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* (dalje: AMSI), vol. II, fasc. 1-2, 1886., str. 179.-218.; vol. XVII, fasc. 1-2, 1901., str. 150.-186.; vol. XVII, fasc. 3-4, 1901., str. 283.-299.; vol. XVIII, fasc. 1-2, 1902., str. 44.-74.; vol. XVIII, fasc. 3-4, 1902., str. 248.-273.; vol. XIX, fasc. 1-2, 1903., str. 35.-55.; vol. XX, fasc. 1-2, 1904., str. 46.-77.; vol. XX, fasc. 3-4, 1904., str. 283.-329.

²³⁵ „Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. II, fasc. 1-2, 1886., nav. dj.

Demonio), blud i razdjevičenje (*concupinario, deflorazione*) itd.²³⁶ U ostalim navedenim brojevima *AMSI*-ja objavljeni su prijepisi zapisnika postupaka protiv Vodnjanaca optuženih za luterizam. Svi spomenuti postupci proizašli su, posredno ili neposredno, iz Valierove vizitacije Istre, odnosno Puljske biskupije. Postupak protiv Ivana Librića ne spominje se nigdje na navedenim mjestima u *AMSI*-ju. Njegovo ime nema ni na spomenutom popisu Istranâ protiv kojih su se vodili postupci. Labin i Labinjani se na tom popisu javljaju rijetko; točnije, pored već spomenutog Balda Lupetine, javlja se još samo jedan Labinjan, Dominik Benvić (*Domenico Benvich*), koji je 1628. optužen za *maometanismo*.²³⁷

Budući da niti prijepis niti prijevod izvješća o vizitaciji biskupa Valiera Puljskoj biskupiji još nisu objavljeni, ovaj članak donosi nova saznanja o povijesti Labina i Labinštine, ali ponajprije o reformaciji i protureformaciji na području Istre.

III. Tekst

Izvješće o posjetu biskupa Valiera Puljskoj biskupiji čine četiri osnovne cjeline.

I. Opisi posjećenih naselja i njihova stanovništva. U taj se dio ubrajaju i svjedočenja lokalnog stanovništva, svećenika te predstavnika crkvenih i svjetovnih vlasti o stanju u posjećenome mjestu.²³⁸

II. Opisi crkvenih ustanova (crkava, samostana, ubožnica, bratovština) i popisi klerika.²³⁹

III. Zapisnici sa sudskih procesa. Sudski procesi vođeni tijekom vizitacije bili su trostruki.

a. Na prvome su mjestu bile građanske parnice, odnosno one u kojima

²³⁶ Isto, str. 212.-218.

²³⁷ Isto, str. 212., 215.

²³⁸ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 168r-197r.

²³⁹ Isto, fol. 197r-252r.

je bar jedna strana svjetovno lice. To su obično bili imovinski sporovi između raznih crkvenih ustanova (kaptola, bratovština...) i privatnih osoba.²⁴⁰

- b. Drugu skupinu čine postupci protiv svećenika optuženih za blud. Takvih postupaka nije bilo malo, a u Puljskoj biskupiji vodili su se pretežito protiv svećenika iz Vodnjana.²⁴¹
- c. Treću skupinu sudskih procesa čine postupci protiv pojedinaca optuženih za herezu. U izvješću o posjetu Puljskoj biskupiji javlja se samo jedan takav postupak, onaj protiv Ivana Librića.²⁴²

IV. Prateća prepiska i isprave. U ovu grupu spadaju dokumenti poput pisama puljskog biskupa Mattea Barbabianche vizitatoru, ugovor o ustupanju crkve i prava slavljenja obreda na grčkom jeziku doseljenicima s Cipra ili ugovor o obnovi crkve sv. Tome u Puli s arhitektom kojem je posao povjeren.²⁴³ Napomenimo da spisi iz ove kategorije nisu odvojeni kao zasebna cjelina, već se nalaze rasuti po cijelom izvješću.

Postupak protiv Ivana Librića bio je jedan od procesa koje su vodili vizitator i njegovi ljudi, a zapisnik o njemu posljednji je u nizu pravnih dokumenata u izvješću o vizitaciji Puljske biskupije. Tekst nosi naslov „Protiv Ivana Librića, postolara iz Labina“ (*Contra Ioannem Librich calcearium de Albona*).²⁴⁴ Zapisnik postupka zabilježen je rukopisom različitim od ostalih rukopisa u izvješću i obuhvaća osam stranica teksta (fol. 283r-286v). Ispred zapisnika urednik je naknadno dodao list s kratkim uvodom (fol. 282). Rukopis u uvodu pripada uredniku; istim su rukopisom u cijelom izvješću dopisani podnaslovi, sadržaj na početku izvješća i ispisana paginacija (folijacija koju prate autori članka dodana je pečatno u Vatikanskom arhivu).

²⁴⁰ Isto, fol. 252r-259v.

²⁴¹ Isto, fol. 260r-281v.

²⁴² Isto, fol. 282r-286v.

²⁴³ Isto, fol. 177v-179v. *Scripturae Reverendissimi episcopi cum responsionibus Reverendissimi visitatoris in margine adscriptis*, pisma biskupa Barbabianche biskupu Valieru s vizitatorovim odgovorima na marginama; fol. 181v-182r, zamolba Ciprana s odgovorom; fol. 186r-186v; 185r-186r, *Locatio templi sancti Thomae reficiendi*, ugovor o obnovi crkve sv. Tome u Puli.

²⁴⁴ Isto, fol. 282r.

Za naše su istraživanje, međutim, zanimljivi i drugi dijelovi izvješća, odnosno svjedočanstva o stanju u Crkvi u Labinu (fol. 190r-192r).

Labin se spominje na više mjesta u izvješću o posjetu Puljskoj biskupiji. Sâm vizitatorov posjet Labinu opisan je ukratko, na pola stranice.²⁴⁵ Slijede vizitatorove odluke o zamolbama koje su mu uputili Labinjani, opis osnivanja karitativne ustanove i, naposljetku, svjedočanstva o stanju u Labinu.²⁴⁶ U izvješću nalazimo detaljan opis labinske župne crkve, popis labinskih svećenika te svih crkava u samom gradu Labinu i labinskoj župi.²⁴⁷ Labinski svećenici spominju se još jednom u izvješću, u okviru opisa provjere svećeničkih isprava.²⁴⁸ Drugdje nalazimo opis bratovština i ubožnica u Labinu.²⁴⁹ U izvješću su sačuvani i zapisnici i odluke o građanskim sporovima koji su se vodili u Labinu.²⁵⁰ Dio postupka protiv vodnjanskog župnika Giacoma Cinea (*Jacobus Cineus*) održao se, također, u Labinu.²⁵¹

IV. Postupci protiv heretika u izvješću o Valierovoj vizitaciji

Kada bismo sliku o istarskoj reformaciji i sudskim postupcima protiv istarskih protestanata formirali oslanjajući se samo na izvješća o Valierovu posjetu istarskim biskupijama, to bi nas moglo dovesti u veliku zabludu. U tim se izvješćima, naime, postupci protiv heretika spominju rijetko, a zapisnik o postupku protiv Ivana Librića predstavlja najopsežnije svjedočanstvo o reformaciji i protureformaciji.

²⁴⁵ Isto, fol. 188v, *Adventus ad oppidum Albonae*.

²⁴⁶ Isto, fol. 188v-190r, *Petitiones Albonensium*; fol. 190r, *Institutio Sanctissimae Charitatis*; fol. 190r-194r, *Testimonia super statu ecclesiae Albonae*.

²⁴⁷ Isto, fol. 232r-233v, *Oppidum Albonae*, opis župne crkve; fol. 233v-234v, *Clerici*; fol. 239r-v, *In parochia Albonae*; fol. 239v-240v, *Ecclesiae in ipso oppido Albonae*.

²⁴⁸ Isto, fol. 245r-245v, *In oppido Albonae*.

²⁴⁹ Isto, fol. 249v-251v, *Nel Castel di Albona schole*.

²⁵⁰ Isto, *Actus contentiosi seu civiles cum decisionibus*, fol. 250r-259v, sporovi koji su se vodili u Labinu.

²⁵¹ Isto, fol. 280v-281r, s dopunama na fol. 281v, *Termini, qui pracedunt sententiam omisi culpa illius, qui transcripsit*.

U izvješću o posjetu Puljskoj biskupiji navodi se da je u Vodnjanu pokrenut postupak protiv obitelji Cineo i još jedne grčke obitelji optužene za „heretičku izopačenost“ (*de haeretica pravitate suspectas*) i protiv svećenika, optuženih za nesuzdržljivost.²⁵² Iz zapisnika objavljenih u *AMSI*-ju doznajemo da se spomenuta „grčka obitelj“ iz Vodnjana prezivala Callegher, a da su se postupci vodili još protiv dvije obitelji, već spomenute Cineo i obitelji de Paolis.²⁵³

U izvješću o posjetu Tršćanskoj biskupiji nalazimo odluku donesenu 19. veljače 1580. u Kopru da se vođenje postupka, pokrenutog 15. veljače protiv Giovannija Battiste Berzuba iz Milja (*Muggia*), osumnjičenog za herezu, prepušta tršćanskom biskupu.²⁵⁴

Na osnovi izvješća o vizitaciji biskupa Valiera moglo bi se, dakle, zaključiti da su vizitator i njegovi suradnici u Istri tek ponegdje naletjeli na pokojeg protestanta i da su se postupci pokrenuti protiv protestanata mogli nabrojiti na prste jedne ruke. Ujedno, čitatelj bi mogao steći dojam da je postupak protiv Ivana Librića bio najznačajniji proces te vrste u okviru Valierove vizitacije.

Drugi izvori upotpunjuju i značajno mijenjaju ovu sliku. Oni svjedoče o brojnosti postupaka poduzetih protiv heretika te pokazuju da su se najznačajniji procesi zapravo vodili protiv reformatorskog kruga iz Vodnjana. U tim se izvorima Ivan Librić nigdje ne spominje. U spomenutu skupinu izvora spadaju dokumenti o postupcima protiv istarskih heretika, pohranjeni u Državnom arhivu u Veneciji, objavljeni, kako smo kazali, samo djelomično u *AMSI*-ju, vol. II i vol. XVII-XX.

U *AMSI*-ju, vol. II, nalazimo popis imena 25 osoba protiv kojih se vodila istraga u razdoblju između 1581. i 1592. Većina tih postupaka proizašla

²⁵² *Recessit Reverendissimus dominus visitator ex dicto loco (sc. Dignano) et Polam versus... equitavit, dimisso summo mane Reverendissimo episcopo Parentino et relictis Reverendissimo domino auditore et me, cancellario, in ipso loco Degnani pro formandis processibus contra quosdam familias, Cineam scilicet, et Graecam, de haeretica pravitate suspectas, et contra presbiteros illius ecclesiae pro incontinentia...*
Isto, fol. 168r.

²⁵³ U Vodnjanu su pobornici protestantizma bili okupljeni u bratovštinu koja je brojila četrdesetak članova. Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, nav. dj., str. 62.

²⁵⁴ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Diaecesis Tergestinae*, fol. 541v, *Exhibitio processus de haeresi*.

je iz Valierove vizitacije Istri. Popis, međutim, nije potpun i broj osoba kojima se sudio bio je zacijelo veći. Na spomenutom se popisu, primjerice, ne javljaju imena članova vodnjanske obitelji Callegher, o suđenjima protiv kojih svjedoče zapisnici objavljeni u *AMSI*-ju, vol. XVIII. Štoviše, jedan od tih postupaka završio je izvršenjem smrtne kazne; poput Balda Lupetine puno prije njega, Vodnjanac Andrea Callegher osuđen je u Veneciji 13. ožujka 1584. na utapanje u venecijanskoj laguni.²⁵⁵ Callegher je zbog heretičkih uvjerenja izveden pred puljskog biskupa 1569. i tom se prilikom lažno odrekao heretičkih uvjerenja. Stoga je 1584. kao *relapsus* osuđen na smrt.²⁵⁶ Tijekom šest godina nakon vizitacije vodili su se postupci protiv pristalica reformacije iz Vodnjana (1580. – 1586.). Zapisnici tih postupaka objavljeni su, kazali smo, u *AMSI*-ju, a analizira ih Pitassio.²⁵⁷

Iz izvješća o vizitaciji biskupa Valiera istarskim biskupijama ne doznajemo ništa tog tipa. Ono, kazali smo, ostavlja lažan dojam o opsegu mjera poduzetih protiv heretika. To je posljedica činjenice da je Valierova vizitacija samo inicirala te procese, a da su se oni vodili još godinama nakon njegova odlaska iz Istre. Već spomenuti Andrea Callegher je nadležnima prokazan 1581.²⁵⁸ Uhićen je (skupa s ocem Markom i Giovannijem Pellizzarijem) dvije godine kasnije; Gabriele Emo ih je, prema nalogu mletačkih vlasti, dao zatvoriti i poslao ih pod strogom stražom brodom iz Vodnjana (odnosno Fažane) u Veneciju 10. lipnja 1583.²⁵⁹

Valierova vizitacija je, dakle, potaknula brojne procese protiv istarskih heretika. Pitassio čak smatra da su upravo postupci proizašli iz Valierove vizitacije zadali ključan udarac reformaciji u Puljskoj biskupiji:

²⁵⁵ *AMSI*, vol. XVIII, fasc. 1-2, str. 55. *Contra Andram de Adignano Relapsum Sententia*.

²⁵⁶ *Die martis 13 mensis martii 1584. Li Cl.^m S.ri Jacomo Emo et Augustin Barbarigo stante la consignation p.^{ia} fatta del p.^{to} Andrea da Dignan lo hano condanato che in questa notte a hora dela meza notte in circa sia conduto in una barcha et sia butado in mar fuora dei do castelli et li sia anegato ita che in esso mar si habbi a suffogar et morir et questo in essecution dela sententia del S.^{to} Tribunal del Sopradetto come relapso. (...) Die Jovis 15 mensis martii 1584 Retulit Ilier.^m vitrarius minister S.^{ri} officii se hesterna nocte videlicet nocte die martis proxime pret.^{ti} hora circiter 7.^a in circa una cum sociis suis executum fuisse prout in suprascripta sententia. *AMSI*, vol. XVIII, fasc. 1-2, str. 58.-59.*

²⁵⁷ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 59.-63.

²⁵⁸ *AMSI*, vol. XVIII, fasc. 1-2, str. 56.

²⁵⁹ Isto, str. 51.-52.

„Il processo al cenacolo dignanese pose la parola fine alla persistenza di posizioni eterodosse nella zona veneziana della Diocesi di Pola“ (istu tvrdnju kasnije nalazimo u Miculiana).²⁶⁰ Ti su se postupci, međutim, vodili dugo nakon Valierova odlaska iz Istre. Zato izvješće o vizitaciji ne pruža potpunu sliku o brojnosti takvih postupaka, njihovu opsegu, niti ozbiljnosti, kao ni o njihovim posljedicama.

V. Reformacija u Labinu i Puljskoj biskupiji

Istra je u XVI. stoljeću bila pogođena brojnim nedaćama: sukobima Mletačke Republike i Austrije, gladu, epidemijama kuge i malarije. Te su nevolje posebice pogađale Puljsku, Porečku i Novigradsku biskupiju.²⁶¹ Zbog ekonomske i društvene krize intelektualni život u velikom je dijelu Istre zamro. U sjeverozapadnom je pojasu stanje bilo bolje: postojale su škole i tiskare, djelovale su humanističke škole u Miljama, Kopru i Piranu, a lokalno plemstvo obrazovalo se na sveučilištima u Padovi i Bologni. Središnja i južna Istra odražavale su drukčiju sliku: nije bilo tiskara, liječnika, niti škola. Obrazovanje se svodilo na učenje osnova latinskog jezika, a nastavu su vodili svećenici. Škola nije postojala čak ni u Vodnjanu, koji je bio najnapučenije mjesto u Puljskoj biskupiji.²⁶²

Iznimku je predstavljao Labin, u kojem je tijekom gotovo čitavog XVI. stoljeća djelovala filozofska škola; pohađali su je i znameniti reformatori, Labinjani Baldo Lupetina i njegov nećak Matija Vlačić Ilirik.²⁶³ Labin je bio značajno središte istarske reformacije. U cijeloj središnjoj i južnoj Istri reformacija je pristalice imala samo u Puljskoj biskupiji (ne i u Porečkoj i Novigradskoj). Oni su sredinom XVI. stoljeća djelovali na području Pule, Vodnjana i Labina.²⁶⁴ U Labinu je već 1539. djelovao spomenuti franjevac

²⁶⁰ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 63.; Antonio MICULIAN, „La controriforma in Istria“, *nav. dj.*, str. 225.-226.

²⁶¹ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 29.

²⁶² Isto, str. 11.

²⁶³ Na istome mjestu.

²⁶⁴ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 35., 38., 40.-41.

Baldo Lupetina, a zatim Matija Vlačić Ilirik. U neposrednoj blizini Labina nalazio se kožljački kaštel, čiji su gospodari, plemići iz obitelji Barbo, bili veliki pokrovitelji reformacije. Dana 19. travnja 1554. generalni vikar puljskog biskupa došao je u Labin u pratnji inkvizitora Istre i Dalmacije jer je doznao „da tamo postoje brojni heretici, odnosno luterani“ (*quod in oppido Albona, diocesis polensis, sunt quidam plurimi heretici seu luterani*).²⁶⁵ Labin se kao značajno protestantsko središte spominje i 1582. u postupku koji je tijekom Valierove vizitacije pokrenut protiv vodnjanskih protestanata. Stanoviti Matteo di Marco čuo je da u Puljskoj biskupiji ima puno heretika, *et spetialmente nella terra di Albona*.²⁶⁶ To su, međutim, tek odjeci prošlosti.

Brojni postupci protiv pristalica reformacije održani tijekom 1549. i 1550. zadali su jak udarac reformaciji u Istri. Protestantske su grupe u Puli, Vodnjanu i Labinu opstale, ali su znatno oslabljene. Labinski reformatori, na početku odvažni u iznošenju stavova i kompaktni kao grupa, s vremenom su posustali pred djelovanjem inkvizicije, koja je u Istri poduzimala sve brojnije i sve oštrije mjere protiv protestanata. Zemni ostaci biskupa Giovannija Battiste Vergerija iskopani su i bačeni u more 1572. Mnogi su se odrekli protestantskih stavova, dok su oni ustrajni oslonac našli u zajednici u Kožljaku, koju su štitili članovi obitelji Barbo.²⁶⁷ Podrška lokalnog plemstva nije bila dovoljna za opstanak protestantskih krugova, koji su izgubili podršku stanovništva. Mjesno je stanovništvo u početku pokazalo interes i podržalo nastojanja reformatora jer su ovi nudili reorganizaciju vjerskog života. Međutim, kada im je obnovu ponudila posttridentska Crkva, narod je tu obnovu s radošću prihvatio. Istarska sela i gradovi s velikim su počastima dočekivali Agostina Valiera tijekom njegove vizitacije.²⁶⁸

Takvo se stanje očituje i u izvješću o vizitaciji biskupa Valiera, iz kojeg je razvidno da su od protestantskog pokreta u Labinu ostali tek

²⁶⁵ Isto, str. 45. Više o tom slučaju vidi: isto, str. 46.-49.

²⁶⁶ *AMSI*, vol. XVII, 1901., fasc. 3-4, str. 296.

²⁶⁷ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 58.-59., 63.-64.

²⁶⁸ Isto, str. 64.

tragovi. U okviru uvodnika u zapisnik o postupku protiv Ivana Librića naglašava se da je Labin nekada bio ozloglašen kao uporište heretika, ali da u vrijeme vizitacije ovo mjesto više nije žarište reformacije. Imajući u vidu heretičku povijest Labina, vizitator je odmah nakon dolaska u Labin počeo ispitivati borave li ondje heretici.²⁶⁹ Otkrio je da je narod jako pravovjeran i da su mu heretička učenja strana do te mjere da ni na koga nije pala sumnja za herezu, osim na postolara Ivana Librića.²⁷⁰ Stoga je vizitator zapovjedio pomnu istragu o heretičkim uvjerenjima osumnjičenog.²⁷¹

VI. Svjedoci

Biskup Agostino Valier i njegovi suradnici proveli su nadzor nad Puljskom biskupijom u razdoblju od 9. do 22. siječnja 1580. U Labin su dospjeli 19. siječnja, a istraga i postupak protiv Ivana Librića vodili su se 20. i 21. siječnja.²⁷² Istraga se zasnivala na ispitivanju svjedoka, koje je 20. i 21. siječnja ispitao vizitatorov auditor²⁷³ Taffello Taffelli, doktor kanonskog i civilnog prava, koji je, pored vizitatora, odlučivao o svim pravnim sporovima tijekom vizitacije. Prvog dana istrage, 20. siječnja, ispitana su dvojica svjedoka, obojica iz Labina. Prvi je bio plemeniti Giovanni Luciani (*Ioannes Lucianius*), član labinskog općinskog Vijeća (*Consilium nobilium Albanae*), star 37 godina.²⁷⁴ Drugi svjedok bio je meštar Ivan Melčinić

²⁶⁹ *Ubi oppidum Albanae ingressus est, Reverendissimus dominus visitator coepit diligenter indagare an ibi residerent aliquae reliquiae illorum hereticorum, quos olim in eo oppido stationem habuisse rumor fuit, ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis, fol. 282r.*

²⁷⁰ *Dei omnipotentis gratia, invenit populum illum valde catholicum et ab hereticis opinionibus alienum, adeo ut nulla vel minima suspicio contra aliquem comperta sit, praeterquam contra quondam Ioannem Librich calcearium. Isto, fol. 282r.*

²⁷¹ Na istome mjestu.

²⁷² Isto, fol. 188v.

²⁷³ „Auditor, preslušnik, slušatelj, saslušavatelj “ je „klerik kojemu je povjereno izvidanje i upućivanje parnice; sudac kod Rimske Rote“, Jeronim ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split 1976., natuknica na str. 36.

²⁷⁴ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis, fol. 283r-284r.* Giovanni Luciani javlja se kao svjedok i u postupku protiv vodnjanskog župnika Giacoma Cineca (isto, fol. 281v). Jakov JELINČIĆ, „Prva knjiga zapisnika sjednice Vijeća labinske komune – LIBRO CONSIGLI I (1566-1578)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. 29., Pazin – Rijeka 1987., str. 77., bilj. 2.

(*Ioannes Melcinich* ili *Metrinich*), poslanik Vijeća, star 44 godine.²⁷⁵ Davanju njihovih izjava bili su nazočni svjedoci, „pozvani, jer su čestiti ljudi“ (*adhibitorum uti personarum honestarum*).²⁷⁶ Bili su to velečasni Petar Čelović (*Petrus Cheglivich* ili *Cheglevich, Chelovich*), star 33 godine²⁷⁷, i labinski župnik, franjevac Mihovil Volpino s Raba (*Michael Vulpinus*)²⁷⁸. O ovom posljednjem zna se nešto više. Župnika je u Labinu postavljala i plaćala općina, koja je tijekom niza godina angažirala brata Mihovila, gvardijana franjevačkog samostana u Labinu, zato što je znao talijanski i hrvatski jezik.²⁷⁹ Godine 1578. povjereno mu je mjesto župnika.²⁸⁰ Brat Mihovil je 1580. htio raskinuti ugovor s općinom i otići; zato su Labinjani zamolili vizitatora da intervenira i ne dopusti župniku odlazak. Vizitator je župnika pozvao da ostane u Labinu bar do ispunjenja ugovora.²⁸¹ Budući da je prvi svjedok, Giovanni Luciani, izjavio da bi o herezi Ivana Librića više podataka mogao pružiti plominski župnik Franjo Bučić (*Franciscus Brucich, Bucich* ili *Bucih*), on je ispitan idućeg dana, 21. siječnja.²⁸² Njegovu svjedočenju bili su nazočni labinski svećenici Giovanni Battista Batilana

²⁷⁵ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 284v-285v. Njegovo prezime javlja se kao *Melcinich* na početku zapisnika fol. 284v, a u inačici *Metrinich* u potpisu zapisnika fol. 285v. Jakov JELINČIĆ, „Prva knjiga zapisnika“, *nav. dj.*, str. 131.; usp. str. 130.

²⁷⁶ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 283r.

²⁷⁷ Isto, fol. 283r. Otac Petar je istog dana pred vizitatorom svjedočio o stanju u labinskoj crkvi (isto, fol. 190v-191r). Njegovo prezime javlja se kao *Chegleuich* — fol. 190v, *Chegliuich* — fol. 283r, *Chiegliuich* — fol. 245v i *Chelouich* — fol. 233v. Bio je rodom iz Buzeta (isto, fol. 233v). Jelinčić navodi oblik Keglović. Jakov JELINČIĆ, „Prva knjiga zapisnika“, *nav. dj.*, str. 140.-141., 149. Bertoša se koristi latiniziranim oblikom *Cheglouich, Cheuoglich, Cheuolich*. Miroslav BERTOŠA, „Pučanstvo Labina u Vlačićevo doba (s priložima labinskoj onomastici XVI i XVII stoljeća) prema građi starog kaptolskog arhiva u Labinu“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. 20., Rijeka 1975. — 1976., str. 127.

²⁷⁸ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 283r.

²⁷⁹ Jakov JELINČIĆ, „Prva knjiga zapisnika“, *nav. dj.*, str. 138.; usp. str. 113., 141., 149.

²⁸⁰ Isto, str. 151.-152.

²⁸¹ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 188r-v; 190r-191v; 233v i posebno 192r-192v *Adhortatio facta fratri Micheli Vulpino*.

²⁸² Isto, fol. 285v-286r. Njegovo prezime javlja se kao *Brucich* — fol. 284r, *Bucich* — fol. 238v, odn. *Bucih* — fol. 285v. Plominski župnik imao je 34 godine — isto, fol. 286r; usp. fol. 284r. *Non saper altro, ma si potrebbe essaminar il piovano di Flanona che per nome si dimanda prè Francesco Brucich*.

(*Ioannes Baptista Batilana*)²⁸³ i Martin Turk (*Martinus Turchus*)²⁸⁴.

Napomenimo da je spomenuti Franjo Bučić tijekom istrage iznio više tvrdnji koje su dokazivale heretička uvjerenja optuženog. Međutim, drugdje u izvješću, u opisu posjeta Plominu, navodi se da je plominski župnik, upitan „postoje li u njegovoj župi kakve sablazni, kakav heretik, trovač, bludnik, zelenaš, ili kakva zavada, odgovorio da nema takvih sablazni.“²⁸⁵ Doduše, Labin nije bio dio njegove župe, ali činjenica da je tom prilikom prešutio herezu Ivana Librića ukazuje da župnik nije bio sklon upletanju stranaca u lokalne probleme.

Štoković smatra da lokalno stanovništvo nije bilo otvoreno za intervencije izvana.²⁸⁶ Pitassio na više mjesta u svojem članku naglašava da su protestanti u Labinu bili koherentna i međusobno odana grupa te da su uživali podršku mještana. Kako smo kazali, 1554. četvorica labinskih svećenika osumnjičena su za herezu, a tim je povodom ispitano 25 svjedoka: župnik, kanonici, fratri i mještani. Svi su, osim jednog, tvrdili da ništa ne znaju o hereticima u svojem kraju.²⁸⁷ Kasnije, 1582., tijekom suđenja vodnjanskim protestantima, Matteo di Marco kazao je da su labinski reformatori do te mjere međusobno odani da ne bi odali jedni druge „ni kada bi tko ubio njihovu braću ili djecu“.²⁸⁸ Ova izjava ne odražava u potpunosti stanje na terenu. Naime, svjedoci ispitani u postupku protiv Ivana Librića bili su više nego rječiti, kako primjećuje i Pitassio: „A differenza di 25 anni

²⁸³ Isto, fol. 285v; usp. fol. 245v, 233v. M. Bertoša navodi ga kao Zuane Batelana: Miroslav BERTOŠA, „Pučanstvo Labina“, *nav. dj.*, str. 124.

²⁸⁴ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 285v. U zapisniku o postupku protiv Ivana Librića navodi se da je njegovo prezime *De Tunis*, fol. 285v, ali u opisu crkava i svećenstva u Labinu na dvama se mjestima javlja inačica *Turchus* – fol. 233v, 245v, odnosno *Turcus* – fol. 194r. Bio je rektor seoske kapele sv. Zaharije – isto, fol. 194r. U Jelinčića piše krivo *Turian*: Jakov JELINČIĆ, „Prva knjiga zapisnika“, *nav. dj.*, str. 137. Spominje ga i Miroslav BERTOŠA, „Pučanstvo Labina“, *nav. dj.*, str. 141.: *clericus Martinus Turcho*, 1563.

²⁸⁵ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 237r: *Interrogatus parochus de scandalis, an sit in parochia ullus hereticus, ueneficus, concubiniarius, usurarius, inimicitiae, respondit nulla esse huiusmodi generis scandala.*

²⁸⁶ Alojz ŠTOKOVIĆ, „Bratovština“, *nav. dj.*, str. 95.-96.

²⁸⁷ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 45.

²⁸⁸ „...sono tanto insieme che, se ammazzassero li fratelli et li figlioli, non si scopreriano l'un l'altro...“, *AMSI*, vol. XVII, 1901., fasc. 3-4, str. 296.

prima, gli albonesi... appaiono loquaci.²⁸⁹ Spomenuta rječitost odražava, s jedne strane, strah pred inkvizicijom te, s druge, manjak potpore za protestantsko učenje kod mjesnog stanovništva.

Svjedoci uključeni u postupak protiv Ivana Librića nisu bili jedini upitani za heretike u labinskoj oblasti. Nakon dolaska vizitator je osobno ispitao četvoricu svjedoka o stanju u labinskoj Crkvi. Prva su dvojica bili svećenici, arhidakon Francesco (*Franciscus de Germanis*)²⁹⁰ iz Labina i već spomenuti Petar Čelović. Upitani su o postojanju heretika.²⁹¹ Druga dvojica bila su predstavnici svjetovnih vlasti, suci labinske općine, plemeniti Giovanni Antonio de Nigris (*Ioannes Antonius de Nigris*), star 35 godina, i Girolamo Luciani (*Hieronymus Lucianus*), star 50 godina.²⁹² Njih su dvojica, upitana postoje li heretici u labinskom okrugu, odgovorila da ne znaju da ima heretika.²⁹³

VII. Pitanja

Svjedocima se postavljao niz pitanja, koja se mogu podijeliti na tri osnovne kategorije: pitanja o druženju s hereticima, pitanja o heretičkim knjigama te pitanja u vezi s heretičkom doktrinom i religijskom praksom.

I. Pitanja o druženju s hereticima

Na prvome su se mjestu svjedocima postavljala pitanja o tome provodi li osumnjičeni vrijeme s hereticima i boravi li na mjestima gdje su se oni okupljali.

²⁸⁹ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 57.

²⁹⁰ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 190r-v, 233v, 245r. Podrijetlom je bio iz Buzeta, a nastanjen u Labinu, fol. 233v.

²⁹¹ Isto, fol. 190r-191r.

²⁹² Isto, fol. 191r-192r.

²⁹³ *Nobilis dominus Ioannes Antonius de Nigris, iudex Spectabilis communitatis Albonae (...) interrogatus si hic vel in districtu oppidi Albonae habentur heretici, respondit: „Io non so che vi sia alcun heretico“.* Isto, fol. 191v: *Hieronymus Lucianus, iudex Albonae (...) interrogatus si habentur hic vel in districtu Albonae heretici, respondit se nihil scire.* Isto, fol. 192r.

1. Postoje li u tom okrugu ljudi ozloglašeni zbog hereze?
2. Je li optuženi na zlom glasu kao heretik kod većine mještana?²⁹⁴
3. Od koga ste doznali da je optuženi heretik? Kada? Gdje? Je li tko drugi bio nazočan?²⁹⁵
4. Druži li se optuženi s hereticima? Kako znate da se druži s hereticima?²⁹⁶
5. Je li optuženi odlazio na mjesta gdje se okupljaju heretici?²⁹⁷
6. Je li optuženi primao heretike u svojoj kući?
7. Je li optuženi podržavao heretike ili im pomagao?²⁹⁸
8. Je li optuženi sklopio rodbinske veze s hereticima?²⁹⁹

Nakon što bi ispitanici odgovorili, postavljala su im se brojna potpitanja, kojima se nastojala provjeriti točnost njihovih odgovora, potkrijepiti njihova izjava i dobiti dodatna saznanja.

II. Pitanja u vezi s heretičkim knjigama

Drugi niz pitanja odnosio se na posjedovanje ili čitanje heretičkih knjiga.

1. Zna li optuženi čitati?³⁰⁰
2. Je li optuženi posjedovao ili čitao heretičke knjige, odnosno knjige za

²⁹⁴ Isto, fol. 283r: *si Albonae et illius districtu aliqui sint diffamati de heresi, et an a maiore parte populi*; usp. fol. 284v, 285v.

²⁹⁵ Isto, fol. 283r: *da chi a inteso che questo messer Zuane sia heretico in particolare e così da chi ha inteso questa diffamazione*; fol. 284v, 285v: *Interrogatus a quibus perceperit predictas diffamationes, quando, quo loco et quibus presentibus*.

²⁹⁶ Isto, fol. 283r; usp. fol. 284r, 285v: *si predictus Ioannes versetur cum hereticis vel cum illis versatus sit*.

²⁹⁷ Isto, fol. 286r: *si messer Ioannes se contulit ad aliqua loca, oppida, urbem saltem de heresi suspectam*.

²⁹⁸ Isto, fol. 283r: *si predictus magister Ioannes hereticos domi suae exceperit et si illis faveret et aliquot praestiterit auxilium*; usp. fol. 285r, 286r.

²⁹⁹ Isto, fol. 283v: *si affinitatem contraxerit cum hereticis*.

³⁰⁰ Isto, fol. 284r, gdje ne nalazimo izravno pitanje, već odgovor: *non so che messer Zuane sappi leger*, na temelju kojeg možemo rekonstruirati pitanje.

koje se sumnja da su heretičke?³⁰¹

3. Gdje je, kada i u čijoj nazočnosti osumnjičeni čitao heretičku knjigu?³⁰²
4. Koji je bio naslov knjige?
5. Je li svjedok čitao tu knjigu?³⁰³

III. Pitanja o heretičkoj doktrini i praksi

U treću skupinu pitanja spadaju ona čiji je cilj bio utvrditi dijeli li optuženi heretička uvjerenja i stavove te ogledaju li se oni u njegovoj vjerskoj praksi. Najprije se provjeravalo razlikuju li se uvjerenja Ivana Librića od učenja Crkve (*si discedat seu discesserit a communi conversatione fidelium*)³⁰⁴ po sljedećim pitanjima:³⁰⁵

1. Slušanje mise (*auditio missae*)
2. Crkveni sakramenati (*sacramenta Ecclesiae*)
3. Čistilište (*purgatorium*)
4. Zagovor svetaca (*intercessio sanctorum*)
5. Papina moć opraštanja grijeha (*autoritas Summi pontificis circa indulgentias*)
6. Apostolska predaja (*traditio apostolica*)
7. Post (*ieiunia*)
8. Molitve za umrle (*orationes pro defunctis*)
9. Ostala pitanja (*alia*).

³⁰¹ Isto, fol. 284v, 286r: *si sciat quod predictus magister Ioannes apud se tenuerit libros hereticos seu illos legerit.*

³⁰² Isto, fol. 284v: *quando, quo loco, quibus presentibus ipsi testi legerit magister Ioannes librum hereticum.*

³⁰³ Isto, fol. 284v: *Interrogatus de titulo illius libri et si ipse testis magister Ioannes librum legerit de quo in sua testatione.*

³⁰⁴ Isto, fol. 286r; usp. fol. 283r, 285r.

³⁰⁵ Isto, fol. 283r, 285r, 286r. Pitanje o apostolskoj predaji postavljeno je samo Ivanu Melčiniću, fol. 285r, dok su ostala pitanja jednako postavljana svim svjedocima.

Provjeravalo se odgovaraju li optuženikovi postupci njegovim uvjerenjima, odnosno odražavaju li se njegovi heretički stavovi i u vjerskoj praksi. Zato su se postavljala pitanja:

1. Pričešćuje li se optuženi svake godine?³⁰⁶
2. Ispovijeda li se?
3. Jede li meso i drugu hranu u danima kada Crkva to zabranjuje?³⁰⁷

Svjedocima su se postavljala dodatna pitanja kojima se nastojala utvrditi vjerodostojnost njihovih iskaza: kada su i gdje doznali ono što tvrde i je li bilo drugih nazočnih svjedoka.³⁰⁸

IV. Zaključivanje ispitivanja

Svjedoke bi se na kraju pitalo postoje li u danome mjestu druge osobe za koje se vjeruje da su heretici i potaknuti da takve po savjesti potkažu pravdi.³⁰⁹ Najzad, pitalo bi ih se postoje li drugi svjedoci (*instructiores*) koji bi mogli potkrijepiti njihov iskaz ili pružiti daljnje informacije.³¹⁰

Na kraju ispitivanja konstatiralo bi se da svjedok o ostalim pitanjima nema nikakva saznanja i naveli bi se podaci o starosti svjedoka. Zatim bi auditor zapovjedio da se svjedoku pročita njegov iskaz i da on svojeručno potpiše izjavu.³¹¹

³⁰⁶ Isto, fol. 283r: *si Sanctissimum eucharistiae sacramentum singulis annis et presertim hoc anno perceperit*, usp. fol. 285r.

³⁰⁷ Isto, fol. 283r: *si comedit carnes et alia diebus ab ecclesia prohibitis commedi*; usp. fol. 285r.

³⁰⁸ Isto, fol. 283v-284r: *Interrogatus quibus presentibus quando et quo loco, predicta perceperit ex predicto magistro Ioanne*; usp. fol. 285r.

³⁰⁹ Isto, fol. 284r: *Interrogatus si sciat quod aliquis alius sit diffamatus de heresii et fuit admonitus ad exprimendum diffamatos, omni timore posposito, cum ex consientia (!) manifestare iusticiae teneatur vel etiam hereticum qui non sit diffamatus*.

³¹⁰ Isto, fol. 284r; usp. fol. 285v.

³¹¹ Isto, fol. 284r: *Reverendus dominus auditor mandavit predicto testi legi suam depositionem, illamque pro confirmatione subscribi manu propria*; usp. fol. 285v, 286r. U izvješću nalazimo samo jedan prijepis potpisa: *Io mastro Zuane Metrinich affermo ut supra*, fol. 285v.

VIII. Odgovori

Na temelju onoga što su ispitanici kazali moglo se doznati sljedeće. Tada je jedina osoba u labinskom okrugu, za koju se vjerovalo da gaji heretička uvjerenja, bio postolar Ivan Librić. Svi su ga mještani smatrali heretikom.³¹² Svjedoci se uglavnom nisu mogli sjetiti od koga su, kada i u kojim okolnostima te u čijoj nazočnosti čuli da je optuženi heretik; znali su samo da je od toga prošlo već puno godina.³¹³ Samo je velečasni Franjo Bučić točno naveo da je spomenutu glasinu čuo u Kožljaku prije otprilike godinu i pol dana od Marca Vittorija i njegova sina Giorgia te od nekog drugog Giorgia, koji su svi bili iz Kožljaka. Nije se sjećao je li bilo drugih svjedoka tom prilikom.³¹⁴

Ivan Librić se, prema navodima ispitanih, družio s drugim hereticima.³¹⁵ Ivan Melčinić nije znao navesti ime niti jednog heretika s kojim je Librić provodio vrijeme, već je svoju tvrdnju da se optuženi postolar družio s hereticima zasnivao na činjenici da je osumnjičeni odlazio u Kožljak, ozloglašeno okupljalište heretika.³¹⁶ Druga su dvojica svjedoka, pak, znala imenovati te heretike. Prema tvrdnjama Giovannija Lucianija i Franje Bučića, bili su to otac Matija iz Pazina i Giorgio Turchetto.³¹⁷ Spomenuti otac Matija jest Matija Živčić, pazinski kapelan i kasnije vikar, koji je surađivao sa Stjepanom Konzulom Istraninom i Jurjem Cvečićem na prevodenju, objavljivanju i širenju protestantskih tekstova i koji je preveo na

³¹² Isto, fol. 283r. *Al presente non vi è altro che un mastro Zuane Librich caligaro, il quale è stato havuto per heretico da tutto il popolo universalmente.* Fol. 284v: *È diffamato un mastro Zuane Librich calegaro et tal diffamazione è pervenuta da tutto il popolo.* Fol. 285v: *Vi è un mestro Zuane Librichich (!) quale è diffamato da tutti.*

³¹³ Isto, fol. 283r: *Io non mi ricordo in particolare, et sono ormai alquanti anni come sarebbe, da quattro o cinque anni in qua.* Fol. 284v: *Io non ve lo saprei dire, ma vi affermo esser diffamato da tutto il popolo.*

³¹⁴ Isto, fol. 285v: *Ho inteso da Marcho Vittori et Zorzi, suo figliolo, et da un altro Zorzi, tutti da Coslacho; et ho inteso in dicto loco di Coslacho; et non mi ricordo chi era presenti (!); et può esser da un anno e mezo.*

³¹⁵ Isto, fol. 283r: *Ha praticato e al presente pratica con heretici.*

³¹⁶ Isto, fol. 284v: *Il soddetto mastro Zuane pratica in Coslacho, loco nel quale habitano alcuni heretici... io non conosco alcuno de là, ne manco son stato à Coslacho, eccetto che una volta, però non vi posso dire che conversi con persone heretice per proprio nome.*

³¹⁷ Isto, fol. 283r.

hrvatski jezik poslanice sv. Pavla Rimljanima, Korinćanima i Galaćanima.³¹⁸ Puljski biskup Matteo Barbabianca razriješio ga je 1569. svećeničkih prava i dužnosti. Iz izvješća o Valierovu posjetu Puljskoj biskupiji doznajemo da je otac Matija bio izopćen jer je heretik.³¹⁹ Papa Pio V. je 5. kolovoza 1570. od nadvojvode Karla II. zatražio da poduzme oštre mjere protiv propagatora hereze koji djeluju u kožljačkom kaštelu, a posebice protiv oca Matije iz Pazina i meštra Giorgia.³²⁰ Papin je zahtjev očito urodio plodom jer je Turchetto pokazao isprave nadvojvode Karla kojima mu se nalaže da napusti Kožljak.³²¹ Puljski biskup naredio je riječkom kapetanu Leonardu Attemsdu da uhiti Matiju Živčića. Zato su u kolovozu 1579. Francesco i Giorgio Barbo prosvjedovali pred Skupštinom kranjskih staleža protiv Živčićeva progona. Živčić je pobjegao iz Kožljaka. Ne mogavši ga kazniti, puljski je biskup zapovjedio njegovo spaljivanje *in effigie* (odnosno da se spali njegova slika, što je značilo anatemu krivovjernika).³²² Godine je 1580. Živčić potpisao Konkordat o prestanku podjela među evangelicima; 1581. sudjelovao je u reviziji slovenskog prijevoda *Novog zavjeta* Antona Dalmatina u Ljubljani.

Ispitani nisu znali je li Ivan Librić odlazio na okupljališta heretika, je li primao heretike u svoj dom, niti je li ih podržavao ili im pomagao.³²³ Jedini od svjedoka koji je naveo da je optuženi podržavao heretike bio je Giovanni Luciani, tvrdeći da to pouzdano zna jer je prije otprilike godinu dana u vinogradu u Hrašćama (*Chraschie*) pod Svetim Duhom³²⁴ osobno

³¹⁸ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 50.-54.

³¹⁹ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 283r: *Io el so, perche l'ho veduto praticar con prè Mattio de Pisino, qual'è stato scacciato per heretico, et parimente l'ho veduto praticar con uno adimandato Zorzo Turchetto.*

³²⁰ Camillo DE FRANCESCHI, „Storia documentata della Contea di Pisino“, *AMSI*, vol. X-XII, Venezia 1964., str. 448.-449.

³²¹ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 285v-286r: *Io non lo so che pratica con altri, ecceto con un certo Turchetto, col quale ha presentato lettere del principe archiduca Carlo, per le quale vi è commesso che detto Turchetto se ne vadi fuori Coslaco.* Pitassio krivo tvrdi suprotno, iznoseći da zbog sporazuma u Brucku nadvojvoda nije mogao poduzeti mjere protiv Živčića i Turchetta, vidi: Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, *nav. dj.*, str. 50.

³²² Maja ČUTIĆ GORUP, „Članovi obitelji Barbo“, *nav. dj.*, str. 78.-79.

³²³ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 283r, 285r, 286r.

³²⁴ Vinograd u Hrašću spominje se 1613. u labinskom Statutu; talijansko-mletačka je inačica *Graschie*, vidi: Miroslav BERTOŠA, „Pučanstvo Labina“, *nav. dj.*, str. 145.-146. Napomenimo da Bertoša kao poseban lokalitet navodi *Vignia sotto San Spirito* (1610.), isto, str. 147., što je, kako je razvidno iz našeg izvora, isti vinograd kao i onaj u Hrašću.

čuo Librića kako iznosi heretičke stavove.³²⁵ Zatim je ispričao kako je u spomenutom vinogradu sreo Ivana koji se ondje skriva.³²⁶ Gospodin Luciani ga je, prema vlastitim tvrdnjama, pozvao da odbaci krivovjerje i vrati se Crkvi.³²⁷ Ovaj je, pak, odgovorio kako su njegova uvjerenja prava te da bi i Luciani bio istog uvjerenja da je slušao oca Matiju iz Pazina, koji stanuje u Kožljaku.³²⁸

Samo je prvom svjedoku postavljeno pitanje je li Librić sklopio rodbinske veze s hereticima; svjedok je odgovorio odrično jer je Librićeva supruga bila iz Labina.³²⁹

Druga skupina pitanja odnosila se na heretičku literaturu. Giovanni Luciani nije znao zna li optuženi čitati, a plominski župnik Franjo nije znao čita li optuženi heretičku literaturu.³³⁰ Međutim, drugi je svjedok, Ivan Melčinić, imao više saznanja o ovoj temi. Vidio je Ivana Librića kako čita heretičku knjižicu koju je dobio iz Njemačke.³³¹ Svjedok se nije sjećao naslova knjige, niti njezina sadržaja.³³² Nije se sjećao ni točnog vremena kada je vidio knjižicu u rukama optuženog; znao je samo da je to bilo više od godinu i pol dana prije nego što se Ivan Librić odselio odatle. Potonji je očito bio svjestan da ga posjedovanje spomenute knjižice može dovesti u opasnost. To je razvidno na više mjesta, gdje svjedok opisuje strah optuženog. Librić nije htio pustiti knjižicu iz ruku, niti dopustiti svjedoku da je drži, već je Ivanu Melčiniću naglas čitao iz nje. Sve se to odvijalo potajice, u postolarevoj radionici, skriveno od pogleda i nitko drugi nije

³²⁵ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 283r-283v: *Io non so che l'habbi ricevto in casa sua eretici, ma è ben vero chel' favorisse heretici et tien dalla sua... io so chel' favorisse li heretici et li defende, perchè ho sentito con le proprie orecchie esso messer Zuane che difende le loro opinioni et le favorisse... non (fol. 283v) vi era niuno presente et mi aricordo che può esser un anno fà, retrovandome à una sua vigna in Chraschie sotto Santo Spirito.*

³²⁶ Isto, fol. 283v: *cercava di nascondersi à fine che non fosse visto.*

³²⁷ Na istome mjestu: *Voi fareste bene à ritornare alla Sancta Chiesa il non tener questa opinione falsa.*

³²⁸ Na istome mjestu: *Egli rispose che l'opinione sua era buona et che s'io havesse ascoltado prè Matthio de Pisino, qual habita in Coslacho, havrebbe tenuta l'opinione che esso messer Zuane teniva.*

³²⁹ Isto, fol. 283v: *Signor, no, perchè era maritato qui.*

³³⁰ Isto, fol. 284r, 286r.

³³¹ Isto, fol. 284v: *io ho visto à legger un libretto qual era heretico et disse haverlo havuto de Lemagna.*

³³² Na istome mjestu: *io non so che titolo fosse et non me ricordo che cosa conteneva.*

bio nazočan.³³³ Posjedovanje zabranjenih knjiga bilo je opasno; pojedinac je zbog njih mogao završiti na sudu. Aquila iz Novigrada izveden je 1572. pred sud zbog zabranjenih knjiga; ista je sudbina zahvatila prije njega Craiju Ippolita s Krka 1566.³³⁴ Sličan strah možemo prepoznati u svjedočenju Andree Cinea iz 1583. kako je u svojem vrtu u Vodnjanu zakopao knjigu evanđelja na narodnom jeziku.³³⁵

Epizoda u kojoj se opisuje kako je Librić potajice čitao heretičku knjižicu Ivanu Melčiniću najupečatljiviji je dio izvješća, upravo zato što je njezin opis prožet osjećanjem napetosti i straha. Ovoj epizodi i A. Štoković u već spomenutom članku posvećuje dosta prostora; štoviše, on smatra da je baš zbog te knjige osumnjičeni dobio nadimak Librić. „Izgleda da su domaćini svjesno obmanuli i gospodina vizitatora jer su, barem se tako naslućuje, slučaj pripisali ‘nepostojećem’ čovjeku. U Labinu, naime, nema takvog prezimena. Prezime Librić vjerojatno je nadimak za dotičnog čovjeka, a ime je dobio upravo zbog spomenute knjige.”³³⁶ To se prezime, međutim, javlja u Labinu, i to upravo u doba kada se vodio postupak protiv Ivana Librića. Miroslav Bertoša u svojem članku spominje „mistra Zuane Libricha“ 1598. i Petra Librića (*Piero Librich ‘di Albona’*) 1610.

Zuane Librić spominje se u dokumentima labinskog kaptola, u *Istrumenti e Documenti del Reuerendissimo Capitolo*, koji se nalaze u arhivu Župnog ureda u Labinu.³³⁷ No, ne možemo zasigurno tvrditi da je meštar Zvane Librić iz 1598. Ivan Librić koji se spominje u izvješću o Valierovoj vizitaciji.³³⁸

Kada je o uvjerenjima i vjerskoj praksi optuženog riječ, oni su umnogome odstupali od učenja Rimokatoličke crkve. Ivan Librić nikada

³³³ Isto, fol. 284v-285r: *egli non ossava di monstrarlo (...) et è vero che me lo lesse (...) et me lo lesse nella sua botega et non vi era alcun presente, ma nascondeva il libro (fol. 285r) et non voleua dar in man ad alcuno à leggere.*

³³⁴ „Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. II, fasc. 1-2, 1886., str. 212., 214.

³³⁵ *Io ho sepolito un libro di evanzeli vulgati in tel mio horto a Dignan*, „Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XVIII, fasc. 1-2, 1902., str. 69.

³³⁶ Alojz ŠTOKOVIĆ, „Bratovština“, *nav. dj.*, str. 96.

³³⁷ Miroslav BERTOŠA, „Pučanstvo Labina“, *nav. dj.*, str. 124., 134.

³³⁸ Isto, str. 134.

nije dolazio na misu i smatrao ju je nepotrebnom. Giovanni Luciani se, doduše, ogradio, kazavši da nije nikada čuo Librića kako govori o misi, ali je vjerovao da je on smatra nepotrebnom jer je izbjegava.³³⁹ Naprotiv, Ivan Melčinić je osobno čuo optuženog kako tvrdi da nije dobro slušati misu i da ona ne vrijedi ništa.³⁴⁰ Prezirao je i sakrament pričesti, govoreći da je to samo komad tijesta, a ne Naš Gospodin Isus Krist.³⁴¹ Nije se pričešćivao u mjesnoj crkvi, ali je Ivan Melčinić čuo da Ivan Librić sudjeluje u radu posebne vjerske zajednice, čiji se članovi međusobno pričešćuju. Svjedok nije znao navesti imena onih koji se pričešćuju na spomenuti „heretički način“, ali je kazao kako je Ivan Librić tvrdio da je to ispravan način pričešćivanja.³⁴² Slično tome, Giovanni Luciani nikada nije vidio Ivana Librića da se pričešćuje u mjesnoj crkvi, ali je vjerovao da se ispovijeda ocu Matiji.³⁴³ Protestanti u Kožljaku su, čini se, bili organizirani u posebnu vjersku zajednicu, na čelu s ocem Matijom Živčićem.

Librić je poricao smislenost posta. Tvrdio je da se meso i druga hrana koju je Crkva zabranila određenim danima mogu slobodno jesti jer je njihovu konzumaciju zabranio papa, a ne Bog.³⁴⁴ Svjedoci nisu znali jede li optuženi meso i drugu zabranjenu hranu u danima posta, ali je Giovanni Luciani iznio svoje subjektivno mišljenje: „Ja ne znam pouzdano, jer ga nisam vidio, ali vjerujem da u svako doba jede ono što želi, jer je, kako sam

³³⁹ ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis*, fol. 283r: *Quanto alla messa, non vien mai alla messa et scampa della quale, però non l'ho mai sentito ragionarne.* Giovanni Luciani kazao je da optuženog nije čuo ni kako govori o sakramentima: *Parimenti non ha ragionato de sacramenti, che habbi sentito.* Otac Franjo Bučić iskreno navodi o kojim pitanjima nikada nije čuo govoriti Ivana Librića, fol. 286r: *Circa alla messa, purgatorio, autorità del papa, ieiuni, non ho inteso cosa alcuna.*

³⁴⁰ Isto, fol. 285r: *El suditetto (!) messer Zuane m'ha detto che non è ben ascoltar messa et che non vale alcuna cosa.*

³⁴¹ Isto, 286r: *disse che non si doveva credere al sacramento dell'eucharestia, perchè era di pasta et non vi era il Nostro Signor Iesu Christo.*

³⁴² Isto, fol. 285r-285v: *Io non l'ho visto à communicar, ma ho inteso che se faceva una certa congregatione, et tra loro si comunicavano. (...) Interrogatus si messer Ioannes expresserit nomina propria predicto testi illorum qui conveniebant pro predicta communione recipienda more hereticorum, respondit: „Signor no, ma ben mi (fol. 285v) disse che si doveva communicar al modo che ho detto di sopra.“*

³⁴³ Isto, fol. 284r: *non l'ho mai visto à communicar, ma ben credo che si confessa da prè Matthio predetto.*

³⁴⁴ Isto, fol. 285r: *Dice che si può mangiar carne et altri cibi prohibiti della Chiesa nelli giorni prohibiti et che è stato il papa et non Dio che l'habbi prohibito.*

rekao, pun hereze i ne vjeruje ni u što.“³⁴⁵

Ivan Librić tvrdio je da su zagovor svetaca i molitve za mrtve suvišni, da je Kristova krv već učinila sve što je potrebno te da su zato zagovor svetaca, oprost grijeha i apostolska tradicija nepotrebni.³⁴⁶ Poricao je papine ovlasti. Tvrdio je da papa nema nikakav autoritet i da niti jedan papa nije imao autoritet do sada. Također, tvrdio je da papa ne može opraštati grijeha.³⁴⁷ Smatrao je da je crkvena hijerarhija besmislena, da u Crkvi pobožnost i vjera ovise o svećenicima, a da su, kao takve, lažne.³⁴⁸

Kada se svjedoke upitalo da potkrijepe svoje iskaze o uvjerenjima Ivana Librića navodeći u kojim su se okolnostima s njima upoznali, Ivan Melčinić kazao je da je Librića čuo kako iznosi heretičke stavove u Labinu, u ono vrijeme dok je još dolazio u to mjesto.³⁴⁹

Ponovno su se javila imena mjesta, o kojima je i prije bilo riječi i koja su se često povezivala s herezom. Giovanni Luciani čuo je Librića godinu dana ranije u Kožljaku, u nazočnosti spomenutog oca Matije i Giorgia Turchetta.³⁵⁰

Kožljak se spominje i u svjedočenju oca Franje Bučića. On je od oca Marka u Plominu čuo da je na prošlu Veliku subotu Ivan Librić u kožljačkom kaštelu govorio o ispraznosti sakramenta pričesti. Otac Marko mu je istoga dana prenio Librićeve riječi, ali plominski se župnik nije

³⁴⁵ Isto, fol. 284r: *Io non l'ho so di vera sentia (!) perchè non l'ho veduto, ma io credo che manza (!) d'ogni tempo quello che li (!) piace, perchè, come ho detto, è pieno di heresie, et non crede cosa alcuna.* Ivan Melčinić kazao je da ne zna jede li Ivan Librić meso i drugu zabranjenu hranu u danima posta, fol. 285r.

³⁴⁶ Isto, fol. 283r: *Ho anco sentito dalla sua bocca dire che non si deve invocare i santi, ... che non si deve pregar per i morti;* fol. 284r: *che il sangue (!) di Christo ha fatto tutto quello che è necessario et perciò non habbiamo bisogno d'intercessione de santi, ne indulgentie, ne traditioni apostolice.* Fol. 285r: *Dice che non si deve pregar per li morti. Dice che non si deve pregar i santi.*

³⁴⁷ Isto, fol. 283r: *Io ho sentito à dire à esso mastro Zuane chel' Papa non ha alcuna sorte d'autorità et che nessun Papa ha havuto autorità, overo Santo Piero. (...)* *Ho anco sentito dalla sua bocca dire... che il Papa non può conceder indulgentie.*

³⁴⁸ Isto, fol. 286r: *che la devotione et la religione dependeva dai preti et però che la devotione et religione era falsa.*

³⁴⁹ Isto, fol. 285r: *Io l'intesi qui in Albona le già dette cose; et fù nel tempo che esso messer Zuane veneva (!) in questo loco, et non mi aricordo chi erano presenti.*

³⁵⁰ Isto, fol. 284r: *Io ho inteso le predette cose in Coslaco, già più d'un anno, alla presentia de prè Matthio et el suddetto Turchetto.*

sjećao je li tko bio nazočan.³⁵¹ Također, na Librićeve heretičke stavove žalila se prethodnog kolovoza u crkvi Vicenza, kuharica Francesca Barba, posjednika Kožljaka.³⁵²

U okrugu, prema tvrdnjama svjedoka, nije bilo drugih mogućih heretika. Štoviše, Giovanni Luciani kazao je da je siguran kako nema drugih heretika jer bi takva stvar odmah izašla na vidjelo.³⁵³

IX. Okončanje postupka

Dana je 21. siječnja 1580. vizitator napustio Labin. Budući da nije mogao nastaviti vođenje postupka, zapovjedio je da mjesni ordinarij, puljski biskup Matteo Barbabianca, u suradnji s inkvizitorom provede postupak do kraja.³⁵⁴

U međuvremenu je istraga u riječkoj oblasti pokazala da ondje postoji više osoba osumnjičenih za herezu.³⁵⁵ Zato je vizitator puljskom biskupu i inkvizitoru zapovjedio da se upute u Rijeku, provedu istragu o onome što se do sada doznalo i da heretike, ako se otkriju, kazne.³⁵⁶

Puljskom biskupu je, navodi se, ustupljen zapisnik na trima listovima koji sadrži iskaze trojice svjedoka.³⁵⁷

³⁵¹ Isto, fol. 286r: *Il Sabbato Santo ritrovandosi questo mastro Zuane in Coslacho in Burgo disse che non si doveva credere al sacramento dell'eucharestia (!) ... et questo l'ho inteso da prè Marco à Flanona; et non mi aricordo chi vi era presente. Fù il Sabbato Santo passato che disse tal parole mastro Zuane; et quel istesso giorno me lo disse à me.*

³⁵² Na istome mjestu: *E ben vero che ho inteso dalla Vicenza, coga del signor Francesco Barbo, signore (?) di Coslaco (et l'intesi in chiesa quest'Agosto), la quale venne in chiesa in Coslacho et si lamentò che messer Zuane dicesse che la devotione et la religione dependeva dai preti et però che la devotione et religione era falsa; è non mi aricordo il nome de li presenti.*

³⁵³ Isto; fol. 284r: *Respondit se nihil scire, „et credo certo che non ne sia alcuno, perchè subito vien scoperto.“*

³⁵⁴ Isto, fol. 286v: *cum nequeat progredi in formatione presentis processus iussit eum tradi Reverendissimo domino episcopo Polensi, loci ordinario (...) cui... iniunxit ut processum ipsum perficiat, et ad eius expeditionem una cum Reverendo patre inquisitore, adhabitante palatia Clarissimi rectoris Albonae, studeat devenire.*

³⁵⁵ Na istome mjestu: *ex informatione assumpta Terrae Fluminis compertum est ibi esse non nullos de heresi suspectos.*

³⁵⁶ Na istome mjestu: *mandavit dictus dominus visitator ipsi Reverendissimi ordinario quod eo se conferat, et una cum Reverendo inquisitore dicto illis inquirat et repertos puniat.*

³⁵⁷ Na istome mjestu: *Fuit illico traditus Reverendissimo Polensi presens processus cartarum trium cum tribus depositionibus testimonium.*

X. Zaključak

U okviru vizitacije biskupa Agostina Valiera Puljskoj biskupiji posjećen je i Labin. Tijekom tog posjeta, 20. i 21. siječnja 1580., vizitatorovi su ljudi, paralelno s ispitivanjem općeg stanja u Labinu i labinskoj Crkvi, proveli istragu o postolaru Ivanu Libriću iz Labina, optuženom za herezu. U okviru tog postupka ispitana su trojica svjedoka; prvog dana dvije svjetovne osobe, Giovanni Luciano i Ivan Melčinić, a trećeg plominski župnik Franjo Bučić, koji je ispitivan zato što se tijekom istrage doznalo da on ima daljnja saznanja o heretičkom svjetonazoru optuženog.

Svjedocima su se postavljala pitanja koja se mogu, grubo rečeno, svrstati u tri kategorije: pitanja o tome druži li se optuženi s hereticima, je li optuženi posjedovao ili čitao heretičku literaturu te pitanja kojima se nastojalo utvrditi jesu li optuženikove izjave i vjerska praksa otkrivali njegova heretička uvjerenja. Svjedocima je postavljen i niz potpitanja kojima se nastojalo utvrditi vjerodostojnost njihovih iskaza i dalje potkrijepiti njihove izjave.

Svjedoci su iznijeli niz tvrdnji koje su dokazivale da je optuženi Ivan Librić zaista dijelio heretička uvjerenja. Njima se, pak, ne može uvijek vjerovati jer su njihove izjave često oblikovane predrasudama; tako je, primjerice, Giovanni Luciano kazao da, doduše, ne zna jede li optuženi zabranjenu hranu u dane posta, ali da vjeruje kako to čini jer je optuženi „pun hereze i ne vjeruje ni u što“. Svjedoci su bili spremni na suradnju s istražnim organima, pa su ne samo odgovarali na postavljena pitanja već su bili i sami spremni iznijeti nove informacije. Tako je Giovanni Luciani iznio priču o susretu s Ivanom Librićem u vinogradu, a Ivan Melčinić onu o skrivanju i čitanju heretičke knjižice. Potonji u svojim odgovorima djeluje najmanje selektivno; često tvrdi da je optuženi bio u društvu s hereticima i dijelio njihova uvjerenja i vjersku praksu, ali ne zna navesti kada je, gdje, kako i u čijoj nazočnosti došao do tih saznanja. Zato nas njegovi odgovori često navode na pomisao da je iz straha nastojao ugoditi auditoru, govoreći ono što bi ovaj htio čuti. Moguće je da je Melčinić tako činio nastojeći se

iskupiti za to što je, očito, pokazivao interes za protestantsko učenje, ako ne inače, a onda bar kada je slušao Librića kako čita tekst heretičke knjižice. Najodmjereni u svojim odgovorima bio je naknadno pozvani svjedok, plominski župnik Franjo Bučić. On točno navodi od koga je, kada i u kojim okolnostima doznao informacije koje ukazuju na herezu Ivana Librića. Stoga njegovo svjedočenje djeluje najvjerodostojnije. Njegova suzdržanost u odgovorima, sagledana u kontekstu činjenice da je prethodno, tijekom vizitacije, vizitatorovim ljudima kazao da u labinskom kraju nema heretika, ukazuje da župnik nije bio sklon preuveličavanju, već radije umirivanju problema te da nije bio pretjerano otvoren za intervencije izvana, već je nastojao poteškoće riješiti na lokalnoj razini.

Tijekom istrage javila su se imena nekolicine osoba koje se smatralo hereticima: Francesca Barba, oca Matije Živčića iz Pazina, i Giorgia Turchetta. Francesco Barbo je najvjerojatnije bio ondašnji posjednik Kožljaka i za njega se već dobro znalo da je bio jedan od najistaknutijih zaštitnika reformacije u Istri. Drugo je ime moguće poistovjetiti s Matijom Živčićem, poznatim glagoljašem, također zagovornikom luteranizma. Treće ime, Giorgio Turchetto, ne srećemo drugdje u izvorima. Na temelju toga, a ponajprije Librićevih vjerskih stavova, možemo osnovano tvrditi da je učenje zbog kojeg je Ivan Librić postao predmet istrage bilo protestantsko učenje.

Na više je mjesta u istražnom postupku razvidno da je Librić osjećao velik strah; kada ga je Giovanni Luciani sreo u vinogradu, pokušao se sakriti; nije se usudio predati u ruke knjižicu koju je čitao Ivanu Melčiniću. Sve to ukazuje da su protestanti u Labinu u vrijeme Valierove vizitacije bili progonjena manjina. Librić je prije vizitatorova dolaska napustio Labin i utočište našao, najvjerojatnije, u Kožljaku.

U izjavama svjedoka često se spominjao Kožljak kao središte okupljanja heretika. Kožljak je, kako je razvidno iz analiziranog teksta, do te mjere bio poznat i ozloglašen kao protestantsko središte da su pojedinci već samo zbog svojeg boravka u Kožljaku mogli postati sumnjivi kao mogući heretici. U Kožljaku su progonjeni protestanti našli utočište i

formirali osebujnu vjersku zajednicu, predvođenu ocem Matijom Živčićem.

Budući da ostali izvori za sada šute, ne znamo kako je slučaj protiv Ivana Librića okončan. U Labinu se desetak godina kasnije ponovno javlja Ivan Librić, ali ne možemo znati je li riječ o istoj osobi. Ako je izveden pred sud, mogao se spasiti stroge kazne odrekavši se stavova reformacije. Ako je negdje, vjerojatno na austrijskom tlu, našao sigurno utočište, sigurnost mu nije bila dugo garantirana. Habsburzi su, naime, bili rimokatolički vladari. Još je Karlo II. podržavao nastojanja lokalnih biskupa da zatru protestantsko učenje i djelovanje u Istri. Njegov nasljednik Ferdinand bio je odlučan u namjeri dovršavanja tog zadatka.³⁵⁸

XI. Izvori

ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Diaecesis Tergestinae.*

ARCHIVIO SEGRETO VATICANO, Agostino Valier, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 86. Visitatio Ecclesiae Polensis.*

XII. Literatura

Kratica: *AMSI – Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. II, fasc. 1-2, 1886., str. 179.-218.

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XVII, fasc. 1-2, 1901., str. 150.-186.

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XVII, fasc. 3-4, 1901., str. 283.-299.

³⁵⁸ Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto“, nav. dj., str. 64.-65.

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XVIII, fasc. 1-2, 1902., str. 44.-74.

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XVIII, fasc. 3-4, 1902., str. 248.-273.

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XIX, fasc. 1-2, 1903., str. 35.-55.

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XX, fasc. 1-2, 1904., str. 46.-77.

„Processi di luteranismo in Istria“, *AMSI*, vol. XX, fasc. 3-4, 1904., str. 283.-329.

Miroslav BERTOŠA, „Pučanstvo Labina u Vlačičevo doba (s prilogama labinskoj onomastici XVI i XVII stoljeća) prema građi starog kaptolskog arhiva u Labinu“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. 20., Rijeka 1975. – 1976., str. 107.-149.

Maja ĆUTIĆ GORUP, „Članovi obitelji Barbo kao zaštitnici reformacije u Pazinskoj knežiji“, *Povijesni prilozi*, br. 50, Zagreb 2016., str. 71.-97.

Camillo DE FRANCESCHI, „Storia documentata della Contea di Pisino“, *AMSI*, vol. X-XII, Venezia 1964., str. 448.-449.

Jakov JELINČIĆ, „Prva knjiga zapisnika sjednice Vijeća labinske komune – LIBRO CONSIGLI I (1566-1578)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. 29., Pazin – Rijeka 1987., str. 75.-159.

Milena JOKSIMOVIĆ – Darko KOMŠO, „Barban u izvješću o apostolskoj vizitaciji biskupa Agostina Valiera Pulske biskupiji 1580. godine“, *Barbanski zapisi*, sv. 6., Barban (u tisku)

Ondina KRNJAK, „Vjerski život“, u: *Temporis signa: Arheološka svjedočanstva istarskog novovjekovlja*, ur. Tatjana Bradara i Ondina Krnjak, Pula 2016., str. 307.-412.

Ana LAVRIČ, *Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o Koprski škofiji iz leta 1579 – Istriae visitatio Apostolica 1579, Visitatio Iustinopolitana Augustini Valerii*, Ljubljana 1986.

Antonio MICULIAN, „Fonti inedite per la storia della riforma protestante nella diocesi di Pola nel XVI secolo“, *Historijski zbornik*, god. XLI (1), Zagreb 1988., str. 27.-40.

Antonio MICULIAN, „La controriforma in Istria: Il concilio di Trento e il ruolo dei gesuiti“, *Acta Histriae*, sv. 8., Koper 1999., str. 215.-230.

Tea PERINČIĆ, „Prilog istraživanju apostolskih vizita Agostina Valiera u dalmatinskim i istarskim biskupijama“, *Povijesni prilozi*, br. 17, Zagreb 1998., str. 157.-176.

Armando PITASSIO, „Diffusione e tramonto della riforma in Istria: la diocesi di Pola nel '500“, *Annali della Facoltà di scienze politiche di Perugia*, vol. 10, 1968. – 1970., str. 7.-65.

Jeronim ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split 1976.

Alojz ŠTOKOVIĆ, „Adventus ad castrum Barbana“, *Barbanski zapisi*, sv. 1., Barban 2013, str. 53.-58.

Alojz ŠTOKOVIĆ, „Bratovština Svetog Roka iz Svetvinčenta 1619. god.“, *Vjesnik istarskog arhiva*, sv. 6.-7., Pazin 1996. – 1997., str. 93.-106.

Vjekoslav ŠTOKOVIĆ, „Poreč i Poreština u jednom izvještaju iz 1579/80“, u: *Zbornik Poreštine*, br. 2, Poreč 1987., str. 131.-141.

Lorenzo TACCHELLA – Mary Madeline TACCHELLA, *Il cardinale Agostino Valier e la riforma tridentina nella Diocesi di Trieste*, Udine 1974.

Investigation of Cobbler Ivan Librić for Heresy in Labin from Year 1580

Summary

In the context of the efforts of Counter-Reformation, Pope Gregory XIII ordered Agostino Valier, bishop of Verona, to visit the dioceses in the Istrian Peninsula. During his visit to the Diocese of Pula, the visitor with his escort visited Labin, where an investigation was conducted on the

ground of charges for heresy against cobbler Ivan Librić. The mentioned visitation, carried out at the end of 1579 and during 1580, including the above-mentioned process, is described in detail in a comprehensive report, containing precious information on Istrian history.

This article presents the aforementioned investigation and analyzes issues that were in the focus of examiners' interest. Since the report on the visit of the bishop Valier to the Istrian dioceses has not been translated or published in full, this paper presents some unknown facts about the history of Labin and its surroundings, but also about the history of Protestantism and Counter-Reformation in Istria.

The article begins with general framework, analyzing the Counter-Reformation background of Valier's visitation, followed by the description of bishop Valier's visitation to Istrian dioceses and basic information on the report on that visitation, with special focus of the part of the report containing information on visit to Labin. Then follows the meticulous description of the *folia* containing minutes of the investigation of Ivan Librić, as well as of all the parts of the report, relevant for further understanding of the investigation. Next chapter is dedicated to the circumstances of the investigation, particularly on witnesses: Giovanni Luciani, Ivan Melčinić and parish of Plomin, Franjo Bučić. Other testimonies, relevant for the investigation are mentioned, as well. The main part of the article is focused on the questions asked by examiners and on the answers given by the witnesses. The questions from all three testimonies are compared, analysed and divided into three main categories, trying to determine the following: 1) whether the suspect had been socializing with the heretics, 2) whether the suspect had possessed or read heretic literature, and 3) whether the suspect had been expressing heretical views and whether those views had reflected on his religious practice. Next, the reader finds the comparative analysis of the answers given to aforementioned questions. The article ends with the description of the investigation's abrupt end, more precisely, the circumstances in which its completion was entrusted to the bishop of Pula.